

ÎNTÂIA TEZĂ ROMÂNĂ PENTRU DOCTORAT ÎN FILOSOFIE

Este un eveniment întâmplat în iunie 1905, în conformitate cu un oarecare § din legea instrucției.

Autorul tezei este d-l Ioan Petrovici.

Raportor specialist a fost d-l I. Crăciunescu căruia i se pare – *sed hoc mirandum* – că o clasificare a soluțiilor date chestiei cu care se ocupă și teza de față „nu e tocmai ușor de întocmit” și care face rezerve ce „se vor releva cu ocazia susținerii orale”. Rămâne deci să regretăm că n-am putut fi [de] față la această completare orală a raportului și să admitem că tânărul doctor a lămurit în grai viu ce scrierea sa a lăsat nelămurit.

Tânărul doctor are defectele multor avânturi prea tinere, prea încrezătoare. Vorbind de ex. despre Höffding*, autorului i se pare necesar să mai spuie că de „opiniile lui în această materie trebuie neapărat să ținem seamă” (p. 7), deși nimeni nu va fi de altă părere, deci nici eu, deși mai știu însă că „höffdingiana „ipoteză a identității” a fost întâmpinată și cu îndreptățite ironii. Vorbind despre Descartes, autorul calcă și mai forte și introduce (p. 29) în discuții filosofice un cuvânt prea oriental: „Pe această șandramă științifică, care este concepția dualistă” – etc! Ar fi fost frumușel să găsim și aici un „ier-te-ne-se expresiunea”, care-i adăos mult mai puțin caracteristicului „a sări din lac în puț” (p. 69). Totuși (sau tocmai pentru aceasta!?) raportorul specialist a judecat că „autorul izbutește să exprime într-o limbă *curat românească* sinuozițiile cugetărilor sale, contribuind prin aceasta a da stilului nostru varietate, *vigoare* și flexibilitate, calități așa de necesare în discuțiunile filosofice”. Cuvintele „curat românească” și „vigoare” au fost subliniate de subsemnatul.

Wundt, în ediția din urmă a psihologiei sale (1903, III, 773), s-a arătat cam speriat de creșterea literaturii paralelismului psiho-fizic: „... ja, die Frage droht bereits zu einem beliebten Dissertationsthema zu werden”, zice Wundt. Aceasta s-a întâmplat și la București. Dar la noi, unde se scrie puțină filosofie și unde s-a experiat că ea nu „se trece” la librărie, decât dacă-i pusă, ca, d. e., în lucrările d-lui Rădulescu-Motru, în legătură cu problemele sociale și politice ale vremii, este bine să se facă și ce aiurea se rezervă mai ales capetelor care au în adevăr ceva nou de spus în chestie. Teza „merita”, dar, „să fie aprobată”, cum spune d-l T. Maiorescu într-un apendice (de trei rânduri) la raportul raportorului specialist.

* Harald Höffding (1843–1931) – filosof danez pozitivist, profesor la Universitatea din Copenhaga, cu o perspectivă empiristă asupra psihologiei și adept al paralelismului psihofizic. A publicat printre altele o Psihologie bazată pe experiență (1882), unde s-a ocupat de relația minte–corp. Lucrarea a fost tradusă în franceză (din germană) cu titlul *Esquisse d'une psychologie fondée sur l'expérience*, cu o prefață de Pierre Janet (1900) și a cunoscut multiple reeditări [n. ed.].

Aceasta nu ne poate împiedeca însă a spune că ea ar fi meritat mai degrabă aprobarea ce i s-a dat dacă ar fi privit chestiunea drept ce este *în rândul întâi*, adică o chestie capitală de psihologie, dacă ar fi tratat-o deci ca un capitol de psihologie, nu ca o chestie de psihologie istorică, dacă s-ar fi mărginit la modurile serioase cum chestiunea este văzută *astăzi*, dacă ar fi făcut astfel loc unor discuții mai largi, mai concrete, interesante și pentru noi, cetitorii nefilosofici, nu numai pentru cei ce s-au îngrijit să nu uite nimic din istoria filosofiei.

Din acest punct de vedere al *actualității* lucrarea are lipsuri. Ea nu se completează nici cu indicația d-lui profesor I. Crăciunescu, că „starea actuală” a chestiunii a fost expusă de L. Busse* în *„Geist und Körper, Seele und Leib”*¹, coprinzând 488 p. în 8°. Din Busse ar fi fost bine să găsim ceva chiar *în teză*, și raportorul putea să ceară aceasta. Și nu numai din Busse, ci și din alți filosofi, ale căror concepții sunt superioare. Pentru a nu rămânea dator cu dovezile, mi se pare suficient să pomenesc, d. e., că antagoniștii școlii lui Wundt, cari sunt imanentiști, au rămas cu desăvârșire nebăgați în seamă: aceștia sunt psihologul Th. Ziehen** și filosofii amintiți de el, ca înrudiți cu dânsul, în nota 35 din *Über die allgemeinen Beziehungen zwischen Gehirn und Seelenleben* (1903, p. 67)².

Dar să părăsesc acest fel de observații și să întrebăm la ce rezultate a ajuns autorul în studiul său.

D-sa ne spune exact că „nici astăzi nu s-a dat în această chestiune formula definitivă” (p. 2) și mai puțin exact că „tot ce se poate face *acuma* într-un studiu de această natură *este examinarea diferitelor teorii emise*” pentru a se vedea „care din ele e mai plauzibilă”.

Să admitem însă această prea puțin îndrăzneată părere; atunci rămâne să întrebăm din ce puncte de vedere se va măsura „plauzibilitatea”, și anume puncte de vedere care să nu fie logice, cum sunt unele discutate de d-l I. Petrovici într-o digresiune, la începutul scrierii sale.

„Noi, *cu știința de astăzi*”, concepem chestiunea relațiilor intime dintre manifestările sufletești și cele fizice pur și simplu „ca o concomitanță dintre două

* Ludwig Busse (1862–1907) – filosof german și profesor, director al publicației *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*. În lucrarea sa cea mai cunoscută, *Geist und Körper, Seele und Leib* (1903), se plasează explicit pe o poziție antimaterialistă spiritualistă, influențată de Hermann Lotze [n. ed.].

¹ Adică *Leib*. [În versiunea publicată a referatului, care prefațează lucrarea lui Petrovici, apare „*Leibe*”; n. ed.]

** Theodor Ziehen (1862–1950) a fost un influent psihiatru, neurolog și biolog german interesat de filosofie. Autor a peste 450 de lucrări, îndeosebi de biologie, medicină și psihologie, Ziehen a avut și o poziție filosofică (considerată excentrică și marginală), descrisă ca fiind un monism idealist-subiectiv compatibil cu evoluționismul și bazat pe argumente cvasi-empirice; vezi G. S. Levit, U. Hossfeld, „Biology and panpsychism: German evolutionists and a philosopher, Theodor Ziehen (1862–1950)”, în *Vestnik of Saint Petersburg University. Philosophy and Conflict Studies*, vol. 36, nr. 2, 2020, pp. 240–253 [n. ed.].

² În ediția din urmă a psihologiei sale fiziologice Wundt este ceva mai apropiat de ei decât în traducerea franceză a unei ediții mai vechi, singura pe care o cunoaște d-l Petrovici.

categorii de fenomene *cu totul străine*, care nu se confundă și nici *nu se înrăuresc*” (pag. 18). În niciun chip concomitența nu poate fi interpretată „ca un raport de cauzalitate”. Odată stabilit acest lucru, „trebuie să respingem acele teorii de psihologie care explică geneza unor fenomene psihice prin paralela lor fiziologică” (pag. 48). Plecat cu atât abur în direcțiunea aceasta, autorul trebuie să conteste, d. e., că „*ar*” exista „fibre asociative care să explice asociația de idei (pag. 48), deși nu vedem că s-ar [fi] ocupat serios cu această chestiune pe care niciun psiholog n-a bagatelizat-o de când Meynert* a arătat (la 1872) de ce „însemnătate cu totul extraordinară” (Ziehen) sunt fibrele asociative. Deci „cea mai complectă izolare, *deși* există cel mai perfect paralelism”! (p. 54). De la pagina 73 înainte se găsește apoi expus mai pe larg „elogiul” teoriei paraleliste, teoria „cea mai în favoare la gânditorii de azi”. Mai în favoare la *care* gânditori de azi? Deoarece ea nu se găsește, pe cât știu eu, decât la o *parte* din gânditorii de azi. Ajuns tocmai aici, eu m-aș fi simțit mai bine să *citez* pe toți părinții mei filosofici când aș fi fost gata să afirm că este „*greșit*, fără îndoială, să explici *științificește* un fapt psihologic printr-un număr de vibrații cerebrale sau *prin schimbări în organele corporale*” (p. 89) și când aș fi putut fi, poate și de dragul noutății?, atât de intransigent să afirm neîndoielnic că totdeauna „atât fenomenele fizice, cat și acele spirituale trebuiesc să-și urmărească explicarea în propriul lor teren” (p. 88).

Aceasta *ar* fi „știința de astăzi”.

Aceasta este, poate, mai ales în partea citatului final, negarea științei de astăzi, care spune, d. e.: tot ce este în noi este numai senzație și reprezentare derivată din senzație. Acesta este faptul fundamental al teoriei cunoștinței, pe care mulți filosofi l-au ignorat sau nu l-au înțeles. Cum se poate explica însă acest întâi fapt, senzația, fără „schimbări în organele corporale”, aceasta rămâne să ne-o dovedească d-l Ioan Petrovici într-o lucrare următoare. Dacă dovada îi va reuși, vom începe a crede și în lucrarea întâia, în teză, mai curând, nu...

Până aici, sistemul d-lui I. Petrovici ne așază deci între două linii paralele care nu se întâlnesc, între două linii de șine fără traverse de unire și ne lasă cu dorul și omorul după o explicare satisfăcătoare.

O porțiță are sau pare a avea însă și acest sistem: explicarea fenomenelor psihice trebuie urmărită „*în antecedente psihice cât de întunecate*” (p. 88) – deci, întreb eu, genetic?

Pare c-ar fi deschisă aici o perspectivă mângâioasă; parcă ai avea drept să crezi că autorul va intra cu curaj în toate domeniile pe care explicările genetice te silesc să le cutreieri, aici, d. e., în fiziologia animalelor și plantelor. Nu însă, autorul este prudent. La bătaie merge, dar vărsare de sânge nu dorește, deci aruncă armele. Pentru că nu se poate caracteriza altfel încercarea de a da explicații genetice alături de credința că fiziologia și psihologia n-au ce căuta una în

* Theodor Hermann Meynert (1833–1892) – psihiatru și neurolog germano-austriac, pionier al neuropsihiatriei, profesor la Universitatea din Viena, cunoscut, printre altele, pentru cercetările sale privind dependența dintre procesele mentale și sistemul nervos [n. ed.].

domeniul alteia. Cu vorbele autorului: „De aci (adecă din explicarea celor două serii de fapte prin antecedente fizice ori psihice) urmează două științe speciale pentru fiecare din ele. Fiziologia, pentru manifestările corporale, psihologia, pentru acele psihice. Aceste științe vor avea între dânsese cu necesitate *atitudinea pe care o au între ele domeniile pe cari le explică*, anume, deși paralele, vor rămâne cu *totul independente*”. Deci psiho-fiziologia nu mai are altceva de făcut decât „*să însemneze concomitanțele*” și să binevoiască a nu mai îndrăzni „*să facă ce a făcut până acum*”, adică să nu îndrăznească a stabili și raporturi cauzale.

Paralelismul extrem nu poate ajunge decât la concluzii extreme.

Extremul este însă adeseori absurd.

Dar eu sunt, cum am zis, numai un cititor căruia-i place filosofia de când soarta l-a așezat pe băncile unei universități germane, dându-i prilej să asculte vreo doi-trei profesori de la care a învățat a gândi ceva. Și totuși scriu o critică? Sunt dator c-o lămurire. Dacă autorul roman nu mi-ar fi făcut plăcerea să-mi trimeată acasă opusculul d-sale, este sigur că nici nu l-aș fi citit. Îmi pare rău că, la rândul meu, nu pot să-i fac autorului plăcerea de a fi cu d-sa de o părere și că trebuie să-l sfătuiesc, ca oameni de ai condeiului colegial, să-și revizuiască *fundamentele* psihologiei sale cu ajutorul unei călăuze bune, cum este, d. ex., Th. Ziehen, *Leitfaden der physiologischen Psychologie*, ediția VI (1902). Dând acest sfat, nu voiesc să jignesc deloc, mai ales pe un tânăr atât de străduitor; voiesc numai să arăt o parte din regiunile din care s-a alimentat și va continua să se alimenteze neîncrezătorul cititor critic care este

G. BOGDAN-DUICĂ.